

2) u komparativů *častěji, horlivěji, hustěji, raději, lepší* atd. na *častěji, horlivěji, hustěji, raději, lepší*;

3) u dvouslabičných infinitivů a jejich odvozenin jako *nesti, ukryti, dobytí, nalezení, upeči, uteci, ušiti, užiti, piti* na *nésti, ukrýti, dobýti, naléztí, upéci, utéci, ušiti, užiti, pítí* apod. V lidových tvarech, zejména je-li jich užito v přímé řeči, ponecháváme krátkost: *přinest, upect, dovezť, napít, zabít*; infinitivy typu *odpovědít* opravujeme na *odpovědit*;

4) ve tvarech zájmen osobních *ona, oni* akuzativy *jí, ní* na *ji, ni* a akuz. sg. fem. a nom. pl. zájmen přivlastňovacích *mojí, tvojí, svojí, naši, vaší* na *moji, tvoji, svoji, naši, vaši*; nom. pl. zájm. *sami* na *samí* (*byli tam samí Čechové*).

5) v pádových koncovkách substantiv (s výjimkou tvarů uvedených na str. 151) např. akuz. sg. *večeří* na *večeři*, instr. sg. *pod jabloni, za peci, nad zaslepenosti* na *pod jabloní, za pecí, nad zaslepeností*;

6) zavádíme délku v koncovkách nom. pl. mask. *-é* (*sousedé, bohové, manželé, spisovatelé* místo *sousedě, bohové, manželé, spisovatele*), gen. pl. — *ů* (*diváků, nuzáků, rodičů, domů* místo *diváku, nuzáku, rodiču, domu*; ponechává se ale *tisíce lidu*), dat. pl. — *ům* (*sousedům* místo *sousedum*), v koncovkách adjektiv (*dobrý, dobrého, krásný, krásného* místo *dobry, dobreho, krásny, krásneho*) a 3. pl. přez. *dělají, musejí, rozumějí, vidějí* místo *dělaji, museji, rozuměji, viději*). Záměrné psaní zachycující krátkou výslovnost v obecném jazyce nebo nářečí ponecháváme.

Ojedinele hyperkorektní krácení kmenové samohlásky u feminin opravujeme. V instrumentále jed. čísla bylo historické krácení (*tráva — travou*), a proto je ponecháváme; upravujeme je v pádech, kam krátkost pronikla jen vlivem těchto tvarů správných (*na draze* opravujeme na *na dráze*). Ponecháváme v gen. pl. feminin i u jmen,

u nichž dnes Pravidla předpisují pouze délku: *kras, tříd, cev, brazd* apod.

Interjekční *ó* píšeme s délkou; krátkost ponecháváme ve spojení *o já*.

Ojedinelou odchylku od autorova úzu vyrovnáváme na podobu frekventovanou (podle hlediska uvedeného na str. 78—79), jinak kolísání v kvantitě ponecháváme. Sjednotíme je tehdy, máme-li důkazy, že o takové sjednocení usiloval sám autor, avšak nestačil je z různých důvodů provést důsledně nebo dovést do konce.

KVALITA HLÁSEK

Obdobně jako při posuzování odlišné kvantity bude me postupovat i při hodnocení odchylek v kvalitě hlásek. Vyskytnou se sice nejčastěji v obrozenských textech, ale narazíme na ně leckdy i u autorů mladších, ba dokonce i u současných; zase bude třeba se zamyslet nad původem slova, jeho stavbou, zvukovou stránkou, nad tím, do jaké míry souvisí jeho psaní s výslovností, rozchází-li se s ní, či se jí podřizuje, nad jeho příslušností k jazykové vrstvě, nářečí, slangu, lidové mluvě, knižnímu jazyku apod., ať to budou odchylky v jednotlivých hláskách, nebo celých hláskových skupinách. Kromě jasných tiskových chyb a podobných nedopatření budeme upravovat i odlišnou kvalitu vyvolanou nedokonalou kodifikací, nezachycující plně dobovou normu.

U případů odlišné kvality se tedy řídíme v první řadě obecně platnou zásadou o zachovávání zvukové stránky a ponecháváme odchylky (ev. i kolísání) foneticky realizovatelné, např.:

d, t ve slovech jako *břečtan, náradový, rozřidovati, sprosták*; *ď, ť* — *odtuď, pokud, potuď, štopka, vlašťovka*;

r místo ř — čtenárstvo, čtyry, dvírka, hvězdárství, kačírský, materský, morský, notár, perníkárský, ramenárský, starce; ř místo r (zvláště v přejatých slovech) — beře, tvoř (= tvor), cařství, gondolěr, premiér, režisérský, romanciér, tamaríšek, tovarišstvo, volontěr;

n místo ñ — konský, kunkání, lonský, merunky, míšenský, rozplamenovati, šnůra, vězen (7. sg. vězmem, 4. pl. vězny), vídenský, vyšnořený, zároveň; ñ místo n — hrozeň, posvíceňský, skleňka, sviňstvo, vňuk, zmíňka.

Bez úpravy ponecháváme také slova s odsunutou počáteční souhláskou, jejichž psaní souvisí s původem slova (*braň* = zbraň) nebo odráží lidovou výslovnost (*kanice*, *lašťovka*, *řebík*, *trapez*, *třep*, *žbán*, *žber*). Ponecháváme záměny hlásek nebo hláskových skupin doložené ve starším jazyce (*čbán*, *anjel*, *nedvěd*, *hedbávi*, *žežlo*, *papršek*, *papršlek*, *vzdy*), v lidové mluvě nebo nářečí (*břískati*, *drůbeř*, *řeřabina*, *jenerál*, *jabko*, *mha*, *odevřít*, *hryze*, *sběhel* = sběhl, *zjítra*, *záslna*, *zezulka*) nebo — u odvozenin — ovlivněné hláskovou podobou základního slova (*berňoláčina*, *falešovaný*, *vrček* = vršek), kontaminací (*písebný*, *prasecí*, *podtaji*). Ponecháváme adjektiva *halický*, *prazský*, *vlaský*, *muzský*, *kněžský*, *otročtí* atd. a participia *omastěn*, *oplotěn*, *ochocen*, *přimrazen*, *smísen*, *spustěn*, *vzkřísen*, *vyhostěn* apod. a jejich odvozeniny. Tam, kde nenajdeme odůvodnění autorova pravopisu, opravujeme: *pětce*, *hnižký* na *péce*, *nížký*.

Dále zachováváme odchylky v samohláskách, například:

lidové a archaické *ej* místo *ý* (*y*, *i*): *bejčí*, *lejčí*, *doslechám*, *mlejn*, *nanejvejš*, *prejštit*, *pejcha*, *rozmejšlet*, *smejšlet*, *skrejval*, *vejška*, *vejčitky*, *vejmluvy*, *vejživa*, *zejskat*, *zchejtralý*;

ou místo *ú*, *u* — *oučel*, *oučinek*, *oudolí*, *ouhlavní*, *oumysl*, *ouřadník*, *oulisný*, *outrpnost*, *ouzký*, *plouli*, *slouli*;

u, *ú* (*ů*) místo *ou* — *hůně*, *kohutí*, *koruhve*, *kůzelník*, *olomucký*, *srubený*, *sudce*;

o (*ó*) místo *u* (*ú*, *ů*) a naopak — *dostojný*, *lidomil*, *mochomorka*, *masopost*, *trón*, *kóže*, *důmnění*, *nedůstatek*, *byla* *rostem* *nepatrná*;

é místo *ý* — *pionér*, *vyslýchání*, *zaslýchají*;

střídání *e* — *ě* — *čarodejný*, *květe*, *soběcký*, *svěřepý*, *Zdeněk* — *Zděnek*, lid. *nejak*, *nekteřý*;

odchylky v úzení a v přehlásece — *lík*, *líkárník*, *příspěvatel*, *hejdy*, *policejt*, *juž*, *dojati* (= dojeří), *držán*, *mlčali*, *úřadník*, *vojanský*, *světýlko*, *vývoda*.

Hláskové odchylky normalizujeme tam, kde jsou výrazem doznívající pravopisné kodifikace předešlého období (viz str. 148), dále odstraňujeme nevyslovované hlásky a hláskové skupiny, sjednocujeme psaní znělých a neznelých (*s*, *z*) a upravujeme skupiny, které jsou záležitostí spíše grafickou než fonetickou.

Podle současných Pravidel píšeme tedy infinitivy se zakončením *-t* místo dobového *-ť* (*pomáhat*, *jit*; ponechávají se však v textech dialekticky zabarvených) a normalizujeme i dobové zakončení feminin typu *kost*, *slasť*, *zlosť*, *radosť*, *chut*, *pout*, *obět*, *pamět* na *kost*, *vlast*, *zlost*, *radost*, *chuť*, *pouť*, *oběť*, *paměť*. Ponechává se *zповěd*, *odповěd*, *čeled*, dialektické maskulinum *pout*, *závrat*. Rovněž neupravujeme tvrdé zakončení imperativů jako *nedopust*, *odpuste*.

V souladu s dnešním pravopisem odstraňujeme nevyslovované hlásky, například místo *čitedlný*, *kouzedlný*, *sedlský*, *smrtedlný*, *mučedlník*, *úředlník* píšeme *čitelný*, *kouzelný*, *selský*, *smrtelný*, *mučedník*, *úředník*, místo *ředce*, *dvadcet*, *stkvělý*, *vzáctný*, *zaměstknati* píšeme *přece*, *dvacet*, *skvělý*, *vzácný*, *zaměstnati*; *zavznúti* upravujeme na *zaznúti*, *práznný* na *prázdný*, složeniny typu *obvléci* na *obléci*, *vysléci* na *vysvléci*, *vzláštñi* na *zvláštñi*. Archaické a zřídka i ve starších textech užívané infinitivy jako *vezsti*, *vedsti* a přechodníky *padv*, *vedv* upravujeme na *vězti*, *věsti*, *pad*, *ved* apod. Neobvyklé skupiny hlásek však ponecháváme tam, kde je nějaký dů-

kaz, že tak skutečně byly vyslovovány nebo že se s jejich výslovností počítalo (např. ve verších kvůli rytmu, počtu slabik): šetříme např. zvukovou podobu ve verších obrozenských básníků u *zavzníti* a nedoplňujeme *d-* v jmeném tvaru *prázen*, stejně jako ve složeném tvaru, tvoří-li rým: *práznyj — ráznyj*. Normalizujeme psaní zdvojených souhlásek: *deník, skleník, sklenýj, sáti* místo *denník, sklenník, sklennýj, ssáti** a upravujeme psaní znělých

* Psaní zdvojených souhlásek normalizujeme i tehdy, psal-li autor sám záměrně souhlásku jednu. Tuto pravopisnou zvláštnost zaváděl např. ve svých spisech J. S. Machar, který psal důsledně *deně, odanýj, vyší* apod., protože „jich není slyšet v řeči“ (Třicet roků, 3. vyd., 1931, s. 148).

a neznělých souhlásek: *Beskydy, břitkýj, lechtati, pomlázka, přezka, řehtati*, místo *Bezkydy, břidkýj, lehtati, pomláška, přeska, řechtati*. O způsobu psaní přejatých slov jako *almanach, humbug, bulldog* viz str. 144.

Podle současných Pravidel opravujeme také psaní předložek a předpon *s, z, a to i* v podobě vokalizované *se, ze* (je to jediný případ, kdy se neřídíme možnou výslovností), a předpony *vz*. Píšeme tedy například *z hlediska, zpočátku, ze strany, způsob, strnulý, skomírati, zúčastnit se, zestárnout, zesílit, vzbudit, vzkázat, vzkvétat, vzpomenout, zdvihati* místo *s hlediska, s počátku, se strany, spůsob, ztrnulý, zkomírat, súčastnit se, sestárnout, sesílit, zbudit se, zkázat, zkvétat, spomenout, vzdvihati* atp., rozlišujeme však významově *vzmáhat se — zmáhat, vzpamatovat se — zpamatovat se* (= upamatovat se, rozpomenout se), *vzniknout — zniknout* (= zmižet, zaniknout). Zvláštní opatrnosti při úpravách je však zapotřebí ve verších, kde nelze úpravy provádět striktně, ale s ohledem na zachování eufonie. (Neupravíme např. verš: *Tu z visky zavzní zvonek.*)

V případech, kde je možná dvojí spisovná výslovnost

při jediném způsobu psaní, normalizujeme psaní podle současného pravopisu. Píšeme tedy například skupinu *tš, dž* v komparativech jako *kratší, sladší, větší, radši* místo *kratčí, větčí, sladčí, radči*, skupiny *dc, ctn* ve slovech jako *dcera, srdce, ctnost* místo *cera, srce, cnost*, zachováváme dubletní *št—šť, žd—žď — tloušťka, dršťky, projížďka*, ale i *tlouštka, drštiky, projížďka*, upravujeme *štn* ve slovech jako *deštník, zvláštní* místo *dešťník, zvláštní*.

Konečně upravujeme psaní slovesa *býti — jsem, jsi, jsme, jste, jsou* místo *sem, si, sme, ste, sou* (srov. str. 140) a slovesa *přijiti — přijď, přijďte, přijde* místo *přid, přidte, přide*.

SLOVNÍ TVARY

Stejně jako kvantitu a kvalitu hlásek zachováváme v textu zásadně i slovní tvary, jichž autor užívá. Neupravujeme tvaroslovné odchylky, které jsou výrazem historického i soudobého kolísání spisovné normy, prvkem nářečí, lidové a obecné mluvy, hovorového jazyka atd. Normalizujeme pouze tam, kde jde o zřejmou chybu způsobenou autorovou neznalostí mluvnických a pravopisných pravidel — to se týká zejména nejstarších obrozenských textů — nebo prostým nedopatřením.

U substantiv zachováváme tedy například v nom. sg. tvary jako *slze, perle, věže, redakci, romanci*, v gen. sg. *národu, katechismusu, od Píska, z krvi*, v dat. sg. a pl. *k domovi, účeli, slzím*, v lok. sg. a pl. *na kořeně, ve vojště, v celém stě psaní, v palácu, na vrcholi, v kasárně, nemnozí o jednom oce, v městách, v sídlách, v rozpakách, v krámích, po krejcařích, po vseh, v púltónách, po ulicech*, v gen. pl. *svíc, jizb, hnězd, břez, třid, suken, perli, idej, flinet, do řadů, ze vseh pór*, arch. instr. pl. *ramenoma, křídloma*. Tvary *článkami, nehtami, sloupami*,